

Bóg, Kościół i świat wobec Covid-19

Lex orandi jako inspiracja chrześcijańskiego przeżywania czasu pandemii

ks. Sławomir Jeziorski

Wyższe Seminarium Duchowne w Rzeszowie

sjeziorski@gmail.com <https://orcid.org/0000-0001-8710-5259>

Gdyby kilka miesięcy temu ktoś powiedział, że nasze kościoły będą puste, a liturgia, szczególnie ta Wielkiego Tygodnia, będzie celebrowana bez udziału wiernych, uznalibyśmy to za brak zdrowego rozsądku, a może nawet szaleństwo. Tymczasem życie okazało się nieprzewidywalne i niewidzialny wirus zmienił nienaruszalny, zdawałoby się, schemat funkcjonowania świata, a co za tym idzie, także Kościoła, który żyje w tym świecie.

Pośród różnych propozycji i inicjatyw, które pojawiły się jako próby odpowiedzi i dostosowania się do obecnej sytuacji, wiele jest tych, które próbują w praktyczny sposób pomóc przeżywać wiarę¹. Pojawiają się jednak także refleksje teologiczne, które próbują w świetle wiary odczytać ten moment historii, w którym przyszło nam żyć². Wśród różnych

1 Dokumenty dotyczące praktyki duszpasterskiej w czasie epidemii na stronie Konferencji Episkopatu Polski: <https://episkopat.pl/dokumenty-na-czas-epidemii-koronawirusa/> (20.04.2020).

2 Na język polski została przełożona np. książka: J. Piper, *Koronawirus i Chrystus*, Fundacja Ewangeliczna, Toruń 2020, <https://fewa.pl/koronawirus-i-chrystus> (20.04.2020). W literaturze obcojęzycznej można też odnaleźć wiele publikacji dotyczących pandemii w ujęciu teologicznym, m.in. J. Lennox, *Where is God in a coronavirus world?*, The Good Book Company 2020; F. Muzzarelli, *Spaesati in casa. Orientarsi al tempo del Covid-19*, EMI, Verona 2020; M. P. Moore, *¿Un Dios 'anti-pandemia', un Dios 'postpandemia' o un Dios 'en-pandemia'?*, https://www.religiondigital.org/opinion/Michael-Moore-Dios-anti-pandemia-post-pandemia-teologia-coronavirus-jesus-salvacion-hombres_0_2216178370.html (25.04.2020); A. Sparado, *Bodies and stories in the time of coronavirus*, <https://medium.com/@antoniospadaro/bodies-and-stories-in-the-time-of-coronavirus-9ea674bcc458> (28.04.2020); R. Luciani, *Es la hora de ayunar del Pan y aprender a comulgar con la Palabra*,

refleksji, które próbują czytać znaki czasu oraz interpretować obecną sytuację, nie może zabraknąć tej, która punktem wyjścia czyni liturgię, a więc teksty modlitw jako wyraz *lex orandi* Kościoła³.

W kontekście teologii liturgicznej trzeba umiejscowić formularz mszalny, który został przygotowany jako tekst modlitwy na czas epidemii. Tekst liturgiczny nie może być rozumiany jedynie jako prosta formuła do odczytania podczas celebracji, odzwierciedla on bowiem sposób myślenia Kościoła. W nim wyraża się w sposób modlitewny myślenie o Bogu, Kościele, człowieku i wierze w konkretnym kontekście, na który oracja jest przygotowana. W związku z tym wydaje się ważne, by spojrzeć na przygotowany tekst i odczytać go w taki sposób, aby można było opisać relację Boga i człowieka w czasie pandemii w świetle modlitwy liturgicznej.

Formularz, o którym mowa, nosi tytuł: *In tempore universalis contagii*. Został opublikowany przez Kongregację Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów 30 marca 2020⁴. Składa się on z czterech modlitw prezydenjalnych, dwóch antyfon oraz zestawu czytań przygotowanych na celebrację. W niniejszym opracowaniu analizie poddana zostanie jedynie kolekta, która ze swej natury wyraża charakter całej celebracji⁵. W swojej oryginalnej formie brzmi ona w następujący sposób:

Omnípotens sempitérne Deus,
in omni perículo singuláre præsidium,
qui filios tuos in tribulatióne fide supplicántes exáudis,
nobis propitiáre benígnum, et præsta, quæsumus,

„Phase. Revista de Pastoral Litúrgica” 2020 nr 356, s. 324–329; J. M. Gordo, *Dios en tiempos del Coronavirus*, <https://iviva.org/dios-en-tiempos-del-coronavirus/> (28.04.2020).

3 M. Augé, *Eucologia*, [w:] *Liturgia*, a cura di D. Sartore, A. M. Triacca, C. Cibien, San Paolo, Cinisello Balsamo 2001, 761.

4 Polski tytuł formularza brzmi: *W czasie pandemii* i został opublikowany na stronie Konferencji Episkopatu Polski: <https://episkopat.pl/dekret-stolicy-apostolskiej-ws-mszy-swietej-na-czas-pandemii/> (23.04.2020). Tekst łaciński: <http://www.cultodivino.va/content/cultodivino/it/documenti/decreti-generalisti/decreti-generalisti/2020/messa-in-tempo-di-pandemia/adnexus.html> (23.04.2020).

5 Por. *Institutio Generalis Missalis Romani. Excerptum ex editione typica tertia emendata Missalis Romani*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2008, 54.

defunctis réquiem ætérrnam, solámen plorántibus,
salútem infirmis, moriéntibus pacem,
operántibus pro fratrum sanitáte robur,
spíritum sapiéntiæ illis qui nos in potestáte moderántur,
et ánimum ad omnes benévole accedéndi
ut cuncti nomen sanctum tuum glorificáre valeámus.
Per Dóminum.

Polskie oficjalne tłumaczenie tekstu brzmi:

Wszchemogący wieczny Boże,
Ty jesteś najpewniejszą obroną w każdym niebezpieczeństwie
i wysłuchujesz swoje dzieci wołające ufnie w utrapieniu,
prosimy Cię, zmiłuj się łaskawie nad nami
i daj wieczne życie zmarłym, pociechę płaczącym,
uzdrowienie chorym, pokój umierającym,
siłę tym, którzy poświęcają się w służbie zdrowia,
ducha mądrości sprawującym władzę,
a nam odważnej życzliwości wobec wszystkich,
abyśmy mogli wspólnie oddawać chwałę Twojemu świętemu imieniu.

Modlitwa ta przygotowana na czas pandemii jest nową kompozycją. Z jednej strony odzwierciedla więc ona aktualny *intellectus fidei* Kościoła, z drugiej jednak inspiruje się tekstami, których Kościół używa podczas liturgicznych celebracji. Stąd metoda hermeneutyczna zakłada przede wszystkim odczytanie znaczeń kluczowych terminów kolekty omawianego formularza w kontekście semantycznym trzeciej edycji *Mszału rzymskiego*⁶.

⁶ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, editio typica tertia, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2008.

1. Struktura modlitwy

Prezentowany tekst posiada rozbudowaną strukturę, w której możemy wyróżnić typowe dla tego typu modlitw elementy⁷. Pierwszym z nich jest inwokacja, zwrócenie się do Boga, która została rozwinięta w dwóch zdaniach podrzędnych. Pierwsze z nich dotyczy tożsamości Boga (domyślne orzeczenie *es*), drugie natomiast – jego aktywności (*exaudis*). Całość inwokacji mówi nie tylko o Bogu, ale równocześnie opisuje sposób wzajemnego odnoszenia się do siebie Boga i wierzących, tworząc w ten sposób kontekst relacyjny, w którym będzie mogła wybrzmieć prośba ludu Bożego.

Petycja, drugi element strukturalny modlitwy, również prezentuje swoją rozbudowaną formę. O ile w formułach liturgii rzymskiej spotykamy zazwyczaj jeden lub dwa przedmioty modlitwy, o tyle niniejszy tekst prezentuje aż siedem prośb obejmujących konkretne grupy społeczne. Takie nagromadzenie suplikacji ujawnia pragnienie objęcia modlitwą Kościoła wszystkich, którzy są zaangażowani w niecodzienną sytuację pandemii. Różnorodność przedmiotów modlitwy nie jest jednak celem samym w sobie. Struktura kolekty posiada bowiem swój kolejny element, jakim jest jej cel.

Kościół, wstawiając się za wszystkimi, którzy są w jakikolwiek sposób dotknięci pandemią, otwiera perspektywę szerszą niż jedynie pokonanie zagrożenia. Cel modlitwy ujmuje ostateczną motywację Kościoła, którą jest wychwalanie imienia Boga. Modlitwa kończy się doksologią właściwą dla tego typu modlitw liturgii rzymskiej.

Po zaprezentowaniu struktury modlitwy, czas na analizę niektórych jej słów kluczowych.

7 Por. S. Kreczmański, *Kolekta w Mszałe Rzymskim. Elementy strukturalne oraz jej wypowiedzenie*, „Teologia Młodych” 2012 nr 1, s. 40–43; R. De Zan, *How to Interpret a Collect*, [w:] *Appreciating the Collect. An Irenic Methodology*, ed. by J. G. Leachman, D. P. McCarthy, St Michael's Abbey Press, Farnborough 2008, s. 59–82 (*Liturgiam Aestimare. Appreciating the Liturgy*, 1).

2. Bóg i wspólnota wierzących

Tekst analizowanej oracji oprócz typowych dla modlitw rzymskich przymiotników *omnipotens* oraz *sempiternus*, zawiera dwa zdania podrzędne, które określają adresata modlitwy, a pośrednio także tych, którzy modlitwę do Boga kierują. Wezwania te w odniesieniu do Boga opisują najpierw, kim On jest, w drugiej zaś kolejności dotyczą Jego aktywności.

Kluczowe słowo w pierwszym stychu modlitwy to *praesidium*, które oznacza pomoc i obronę. Choć rzeczownik ten w *Mszale rzymskiej* występuje 27 razy⁸, to tylko w trzech tekstach pełni funkcję podobną do tej, którą odnajdujemy w analizowanym tekście. W formularzu mszy za chorych, w formularzu mszy wspólnej o Matce Bożej oraz wspomnieniu Matki Bożej z Lourdes znajdujemy określenia, które możemy zestawzić z obecnym w analizowanej modlitwie. Zestawienie to należy dopełnić jedną modlitwą nad ludem, w której także Bóg nazwany jest w ten sam sposób:

- in omni periculo singulare **praesidium**⁹
- infirmitatis humanæ singulare **praesidium**¹⁰
- fragilitati nostræ **praesidium**¹¹
- in periculo **praesidium**¹²

Takie zestawienie dookreśla kontekst, w którym Bóg widziany jest jako pomoc. O ile modlitwa na czas pandemii mówi o każdym niebezpieczeństwie, to pozostałe formuły zwracają się do Boga, który widziany jest jako pomoc w ludzkiej słabości, chorobie i kruchości lub po prostu w niebezpieczeństwie. Analizowana modlitwa poszerza więc zasięg modlitwy poprzez podwójne wzmocnienie. Po pierwsze, nie ograniczając się jedynie do choroby czy choćby niebezpieczeństwa, mówi o *omni*

8 M. Sodi, A. Toniolo, *Concordantia et indices Missalis Romani. Editio typica tertia*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 2002, s. 1297.

9 Kolekta z formularza mszalnego *W czasie pandemii*.

10 *Missale Romanum*, dz. cyt., s. 1147 (modlitwa po komunii).

11 Tamże, s. 726 (kolekta), s. 898 (kolekta).

12 Tamże, s. 166 (modlitwa nad ludem).

periculo – każdym niebezpieczeństwie, doświadczeniu i próbie¹³. Po drugie, także samo określenie *praesidium* zostaje wzmocnione poprzez przymiotnik *singulare*, co wskazuje na jedyność i niepowtarzalność pomocy. Bóg widziany jest więc jako jedyna pomoc w każdej próbie.

Obraz Boga, który jest pomocą w doświadczeniu, nie jest obcy objawieniu biblijnemu. W momentach kryzysu Bóg określany jest w taki sam sposób jak w analizowanej modlitwie. Wyraz takiej ufności odzwierciedlają przede wszystkim psalmy¹⁴ oraz księgi prorockie. Wśród tekstów, które termin *praesidium* odnoszą wprost do Boga, w kontekście analizowanej modlitwy na szczególną uwagę zasługują słowa proroka Jeremiasza. W jednym z wyznań woła on:

Domine, fortitudo mea et praesidium meum
et refugium meum in die tribulationis (Jr 16, 19)¹⁵.

Prorok określa Boga jako swoją siłę, swoją pomoc i swoją opiekę w dniu utrapienia. To Jeremiaszowe pełne ufności wyznanie wiary w swoim biblijnym kontekście wpisuje się w zapowiedź nowego exodusu, poprzez który Bóg odnowi swój lud¹⁶. Boża interwencja będzie się wiązać z oczyszczeniem narodu z idolatrii powodowanej wiarą w bóstwa, które nie są wiarygodne i nie mogą zbawić¹⁷. Taka zbawcza interwencja przyniesie ucisk i utrapienie nazwane przez proroka *dies tribulationis*. Jednak to właśnie w tym kontekście prorok wyznaje swoją ufność Bogu, który jako jedyny jest godny, by nazwać go mocą, wsparciem i ucieczką człowieka.

Połączenie ufności Bogu, który jest pomocą i wsparciem – *praesidium*, z kontekstem, którym jest dzień utrapienia – *dies tribulationis*, wprowadza nas w drugi stych tej części modlitwy. Czasownik służyć – *exaudire*

¹³ Por. *Periculum*, [w:] *Słownik łacińsko-polski*, t. 4: P–R, red. M. Plezia, Warszawa 1999, 103.

¹⁴ Ps 59, 10; Ps 59, 17; Ps 59, 18; Ps 62, 3; Ps 62, 7.

¹⁵ Biblia Tysiąclecia: „Pan moją siłą, moją twierdzą, moją ucieczką w dniu ucisku” (Jr 16, 19).

¹⁶ Por. J. Bergsma, B. Pitre, *A Catholic Introduction to the Bible*, t. 1: *The Old Testament*, San Francisco 2018, s. 789.

¹⁷ Por. W. Bruggemann, *A Commentary on Jeremiah. Exile and Homecoming*, Grand Rapids 1998, s. 156.

w odniesieniu do adresata modlitwy wyraża konkretną formę odpowiedzi Boga na wiarę w Niego jako *praesidium*. Bóg, będąc wsparciem, wysłuchuje człowieka. To nasłuchiwanie człowieka ma miejsce w konkretnych okolicznościach, które określone są jako *tribulatio*. Wskazany rzeczownik, nawiązujący do wyznania Jeremiasza, jest kluczowym dla tej części modlitwy. Analizowany stych możemy zestawić z innym o podobnej konstrukcji gramatycznej, który znajdujemy w formularzu dziękczynnym za udzielone łaski: *Pro gratiis Deo reddendis*:

- qui filios tuos in tribulatione fide supplicantes exaudis¹⁸
- qui famulos tuos in tribulatione positos semper miseratus exaudis¹⁹

Porównanie przytoczonych tekstów liturgicznych pozwala uwydatnić elementy charakterystyczne nowej modlitwy. Pierwszy z nich to zmiana określenia tych, którzy oczekują łaski. Tekst nie mówi już o sługach – *famuli*, które to określenie wyraża postawę pokory i unizienia wobec Boga²⁰, ale wskazuje na dzieci – *filii*. Jest to nie tylko zmiana językowa, ale przede wszystkim jakościowa – dotyczy relacji między Bogiem a tymi, którzy kierują do Niego prośby. Jest to relacja ojcowsko-synowska, która możliwa jest jedynie w Duchu Świętym²¹. Modlitwa odwołując się więc do najgłębszej tożsamości Boga, który jest Ojcem, wprowadza wymiar pneumatologiczny modlitwy i już ukierunkowuje na braterstwo, które wyrazi się w treści prośby. Dzieciństwo Boże, a więc świadomość bycia *filius* i *filia* wobec Stwórcy, „dąży do tego, aby wyrazić się w braterstwie wobec bliźnich, którzy jako synowie w Synu wracają do Ojca”²². Leksykalna zmiana niesie więc w sobie treść, która jest istotna z punktu widzenia teologii zawartej w modlitwie. Ale sama tożsamość proszących nie wyczerpuje treści modlitwy. Podobnie jak w przypadku

18 Kolekta z formularza mszalnego *W czasie pandemii*.

19 *Missale Romanum*, dz. cyt., s. 1153 (kolekta).

20 Por. M. P. Ellebracht, *Remarks on the vocabulary of the ancient orations in the Missale Romanum*, Utrecht 1963, 30 (*Latinitas Christianorum Primaeva. Studia ad Sermonem Latinum Christianum Pertinentia*, 18).

21 Por. M. Rupnik, *Teologia spirituale*, [w:] *Teologia*, a cura di G. Barbaglio, G. Bof, S. Dianich, San Paolo, Cinisello Balsamo 2002, 1762.

22 M. Rupnik, *Teologia spirituale*, dz. cyt., 1762.

Boga, którego obraz dotyczył zarówno tożsamości, jak i aktywności, tak i w przypadku wiernych nowy sposób wyrażenia tożsamości prowadzi do innego sposobu stawania przed Bogiem.

Drugi element modlitwy, który ujawnia analiza porównawcza, a który jest konsekwencją poprzedniego, to charakterystyka tych, którzy zwracają się do Boga. O ile słudzy są postrzegani jako ci, którzy poddani są utrapieniu, a więc prezentują postawę bierną, podkreślając aktywność współczującego Boga, który wysłuchuje modlitw, o tyle nowa kompozycja prezentuje dzieci Boże w sposób dynamiczny, aktywny, realizujący przed Bogiem swoją wolność dzieci Bożych²³. *Filii* są określani jako błagający z wiarą, *fide supplicantes*. O ile w jednym i drugim przypadku czasownik rządzący całą frazą wyraża wiarę w Boga, który wysłuchuje (*qui exaudis*), o tyle modlitwa na czas pandemii przedstawia wspólnotę dzieci Bożych, które nie zadowolają się biernym oczekiwaniem na zmiłowanie, ale podejmują misję wstawienniczą, z wiarą zwracając się do Boga.

3. Treść modlitwy dzieci Bożych

Po opisanu wzajemnej relacji Boga i wierzących druga część modlitwy przedstawia rozbudowaną prośbę wstawienniczą Kościoła za konkretnymi grupami społecznymi, które są ogarnięte modlitwą. Modlitwa zawiera siedem wezwań modlitewnych, które w równoważnikach zdań wyrażają troskę dzieci Bożych o konkretne grupy społeczne dotknięte epidemią. Ufny lud Boży prosi Boga, aby udzielił:

- wiecznego odpoczynku zmarłym (*requiem aeternam defunctis*),
- pocieszenia płaczącym (*solamen plorantibus*),
- zdrowia chorym (*infirmis salutem*),
- pokoju umierającym (*morientibus pacem*),
- siły pracującym na rzecz zdrowia braci (*operantibus pro fratrum sanitate robur*),

²³ Por. A. Molinaro, *Esistenza cristiana*, [w:] *Teologia*, dz. cyt., 582.

- ducha mądrości tym, którzy nami kierują (*spiritum sapientiae illis qui nos in potestate moderantur*),
- ducha gotowego życzliwie zbliżyć się do każdego (*animum ad omnes benevole accedendi*).

Pierwsze sześć wezwań modlitewnych wydaje się w sposób klarowny wyrażać uzasadnione prośby. Zmarli, cierpiący i płaczący, chorzy i umierający oraz leczący i rządzący to grupy społeczne, które na różne sposoby są dotknięte pandemią i zaangażowane w jej zwalczanie. Na szczególną uwagę za służy jednak ostatnia z siedmiu prośb tej części modlitwy. Jej struktura wyraźnie różni się od pozostałych. Nie przedstawia ona konkretnego beneficjenta łaski, rozwija natomiast opis prośby. Jej sens może rozjaśnić interpretacja, w której zostanie uzasadniony kontekst semantyczny innych formuł eucharystycznych mszału. W tym celu wyszczególnimy te, które zawierają składnie czasownika „przystępować” – *accedere* wraz z dopełnieniem *ad* + *accusativus*. W *Mszale rzymskim* możemy wyróżnić siedem takich konstrukcji:

- ut *ad* mysteria tua purgatis sensibus *accedamus*²⁴
- ut *ad* salutarem hostiam maiestati tuæ *accedamus*²⁵
- *ad* altare tuum *accedentibus*²⁶
- da *ad* confessionem tuæ laudis *accedere*²⁷
- *ad* paratum panem *accedentibus* vinumque commixtum ianuam²⁸
- *ad* novi testamenti Mediatorem Iesum his mysteriis *accedamus*²⁹
- *ad* mensam æterni *accedentes* convivii³⁰

Zestawienie formuł modlitewnych obecnych w eucharystii mniejszej, które zawierają odnośną konstrukcję, pozwala wyciągnąć wnioski, które mogą zaskakiwać. W większości przypadków składnia ta dotyczy

24 *Missale Romanum*, dz. cyt., s. 238 (modlitwa nad darami)

25 Tamże, s. 839 (modlitwa nad darami)

26 Tamże, s. 958 (modlitwa nad darami)

27 Tamże, s. 973 (kolekta)

28 Tamże, s. 981 (modlitwa nad darami)

29 Tamże, s. 1165 (modlitwa nad darami)

30 Tamże, s. 1219 (modlitwa po komunii)

modlitw nad darami, wskazując jako swój cel eucharystię (*altare, misteria, hostia*), a nawet samego Jezusa, Pośrednika Nowego Testamentu, i Jego ucztę w wieczności. Wymiar kultyczny zostaje dopełniony przystąpieniem do wyznawania chwały Boga.

Wobec takiego zakresu semantycznego wyraźnie widać, jak inne jest zastosowanie omawianej składni w modlitwie na czas pandemii. W przypadku analizowanej modlitwy celem zbliżenia nie jest bowiem to, co dotyczy ołtarza i kultu, ale *omnes* rozumiane jako „wszyscy ludzie”. Ta pobieżna analiza nie musi oznaczać sprzeczności. Wręcz przeciwnie, intuicja wiary może prowadzić do głębszego zrozumienia użycia takiej, a nie innej formy w analizowanej modlitwie.

Czas, w którym kościoły pozostawały zamknięte, sprawił, że lud chrześcijański został praktycznie pozbawiony możliwości zbliżenia się do ołtarza i do misterium eucharystii. Modlitwa Kościoła na czas pandemii, w tym nadzwyczajnym momencie historii, poszerza więc chrześcijańskie spojrzenie wiary i wskazuje taki wymiar życia, poprzez który ochrzczeni mogą wejść w relację z misterium paschalnym. Prezentowane w modlitwie ujęcie przekracza zawężoną do jedynie kultycznego wymiaru wizję przeżywania wiary³¹, stawiając przed wierzącymi bliźniego, a precyzyjniej wszystkich ludzi jako sakrament obecności Boga. To zbliżenie się do drugiego człowieka, do wszystkich potrzebujących sprawia, że misterium paschalne Chrystusa objawia swoją życiodajną moc. Dla właściwej interpretacji tego wezwania konieczne wydaje się dopowiedzenie, że wskazany wymiar chrześcijańskiego życia nie może być widziany jako substytut celebracji. Ołtarz i bliźni nie przeciwstawiają się sobie wzajemnie, ale się dopełniają. Liturgia bez miłości bliźniego byłaby czystym rytualizmem, z kolei relacjom ludzkim bez doświadczenia celebracji groziłoby zubożenie do wymiaru naturalnej filantropii. Modlitwa w czasie pandemii nie tyle zmienia rozumienie relacji życia i liturgii, ile raczej, poszerzając jej pole semantyczne, stawia inny akcent w ich wzajemnej relacji.

31 Por. A. Grillo, *La nostalgia e il desiderio della liturgia. Lo spazio delle comunità residuali*, „Rivista di Pastorale Liturgica” marzec 2020, s. 4–8, <https://www.diocesidicremona.it/wp-content/uploads/2020/03/RPL-Marzo-2020.pdf> (2.04.2020).

Aby dopełnić analizy tego elementu modlitwy, warto dodać, że w eucharystii mszału przymiotnik *omnes* jedynie dwa razy występuje w formie *ad + accusativus*, wskazując w ten sposób cel modlitwy. W modlitwach nad darami formularzy *Pro reconciliatione* oraz *Ad postulandam caritatem* odnajdujemy wyrażenia:

- ut libertatem Christi **ad omnes** possimus extendere³²
- ut caritatem tuam **ad omnes** possimus extendere³³

Prośby te wyrażają pragnienie objęcia wszystkich wolnością Chrystusa i miłością Boga. Obydwa dary są widziane w kontekście celebracji, ale ich działanie nie ogranicza się tylko do samej liturgii. W świetle tych tekstów jeszcze lepiej widać, że eucharystia prowadzi do ludzi, celebracja do świadectwa, uczestnictwo w liturgii do pragnienia rozszerzenia otrzymanej łaski na wszystkich potrzebujących.

Jeśli lud Boży nie może zbliżyć się *ad altare*, Kościół w swojej modlitwie prosi, aby Bóg udzielił ducha gotowego zbliżyć się z czułością do wszystkich ludzi *ad omnes*. To ludzkość cierpiąca z powodu pandemii jest tą przestrzenią, w której chrześcijanie mogą przeżywać i życiem swoim wyrażać misterium paschalne. Taka modlitwa harmonizuje z nauczaniem Kościoła przejawiającym się w wielu słowach papieża Franciszka, który w czasie epidemii mówił o solidarności, braterstwie i potrzebie wzajemnej troski.

Pośród licznych apeli Franciszka szczególne miejsce zajmuje rozważanie, które papież wygłosił na pustym Placu św. Piotra 27 marca 2020 przed nadzwyczajnym błogosławieństwem *Urbi et Orbi*: „Pan rzuca nam wyzwanie i w czasie burzy zaprasza nas do rozbudzenia i uaktywnienia solidarności i nadziei zdolnych nadać trwałość, wsparcie i znaczenie tym godzinom, w których wszystko wydaje się roztrzaskiwać”. Nieco dalej, mówiąc o wierze paschalnej, dodał, że przyjęcie krzyża „oznacza odnalezienie odwagi do otwarcia przestrzeni, gdzie wszyscy mogą się poczuć powołanymi i zezwolić na nowe formy gościnności, braterstwa

³² *Missale Romanum*, dz. cyt., s. 1109 (modlitwa nad darami).

³³ Tamże, s. 1142 (modlitwa nad darami).

i solidarności. W Jego krzyżu zostaliśmy zbawieni, aby przyjąć nadzieję i pozwolić, aby to ona umocniła i wspierała wszystkie środki i możliwe drogi, które mogłyby nam pomóc strzec siebie oraz strzec innych”³⁴.

Obok rozważania papieża Franciszka temat solidarności wybrzmiał także w dokumencie *Pandemia a powszechne braterstwo* opublikowanym przez Papieską Akademię Życia 30 marca 2020, a więc tego samego dnia, co formularz mszalny. Stwierdza się w nim, że „kryzys, jak ten, który wywołała epidemia Covid-19, można pokonać przede wszystkim przeciwciałami solidarności”³⁵.

Ostatnia prośba poszerza więc perspektywę przeżywania misterium paschalnego, a w ślad za tym, całego życia duchowego chrześcijan. Jest ona jakby pomostem ku temu, co jako cel stawiali przed Kościołem ojcowie soborowi, pisząc w konstytucji o liturgii: „aby wierni swoim życiem wyrażali oraz ujawniali innym ludziom misterium Chrystusa”³⁶.

4. Ku chwale Boga

Ostatni element, który nadaje właściwe ukierunkowane modlitwy, to jej zakończenie wyrażone w zdaniu celowym: *ut cuncti nomen sanctum tuum glorificare valeamus*³⁷. Syntagma ta jest zwornikiem wszystkich siedmiu petycji. Łącząc bardzo konkretne prośby wyrażone w formule modlitewnej, odsłania ich chrześcijański sens. Wiara chrześcijan nie zatrzymuje się bowiem na doraźnych owocach modlitwy, nawet jeśli są one cenne i potrzebne. Prawdziwa chrześcijańska duchowość prowadzi dalej ku samemu Bogu i Jego chwale.

Euchologia mniejsza nie zawiera żadnych tekstów, które mogłyby służyć za punkt odniesienia analizowanej frazy, jednak w tradycji znajduje-

34 Rozważanie papieża Franciszka przed nadzwyczajnym błogosławieństwem „Urbi et Orbi” (Plac św. Piotra, 27 marca 2020), <https://ekai.pl/dokumenty/rozwazanie-papieza-franciszka-przed-nadzwyczajnym-blogoslawienstwem-urbi-et-orbi-27-marca-2020/> (28.04.2020).

35 Papieska Akademia Życia, *Pandemia a powszechne braterstwo* (30 marca 2020), <https://episkopat.pl/papieska-akademia-zycia-pandemia-a-powszechne-braterstwo/> (28.04.2020).

36 Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum concilium*, 2.

37 Kolekta z formularza *W czasie pandemii*.

my tekst, który może pomóc niniejszym analizom. W *Sakramentarzu gelasjańskim* datowanym na VII wiek jedna z modlitw za chorych w domu (*Oratio super infirmum in domo*) brzmi:

Uirtutum caelestium deus, qui ab humanis corporibus omnem languorem et omnem infirmitatem praeccepti tui potestate depellis, adesto propitius huic seruo tuo, ut fugatis infirmitatibus et uiribus reuocatis nomen sanctum tuum instaurata protinus sanitate benedicat³⁸.

W modlitwie pełnej ufności w moc Boga, który odsuwa od człowieka słabość i chorobę, odnajdujemy ten sam cel, o którym mówi modlitwa na czas pandemii: uwielbienie i błogosławienie imienia Bożego. Zestawienie dwóch fraz przedstawia się następująco:

- ut cuncti nomen sanctum tuum glorificare valeamus³⁹
- ut [...] nomen sanctum tuum instaurata protinus sanitate benedicat⁴⁰

Obydwa teksty wskazują wyraźnie, że dla chrześcijanina zdrowie nie jest celem samym w sobie, ale służy temu, aby święte Imię Boga mogło być uwielbione. Taka koncepcja odpowiada duchowości kazania na górze, w którym Jezus mówiąc o dobrych dziełach, do których powołani są wierzący, zaznacza, że ich celem jest to, aby ludzie, widząc je, chwalili Ojca⁴¹.

W ten sposób zarówno radość wieczna zmarłych, pokój umierających, pocieszenie dla płaczących, zdrowie dla chorych, siły dla służb medycznych, roztropność dla rządzących, a nade wszystko duch miłości i solidarności dla wszystkich wierzących są środkami, poprzez które sam Bóg może zostać uwielbiony.

38 *Liber sacramentorum Romanæ Ecclesiae ordinis anni circuli. Cod. Vat. Reg. lat. 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56 (Sacramentarium Gelasianum)*, ed. L. C. Mohlberg, L. Eizenhöfer, P. Siffrin, Herder, Roma 1981, 1537 (*Rerum Ecclesiasticarum Documenta. Series maior. Fontes*, 4).

39 Kolekta z formularza mszalnego *W czasie pandemii*.

40 *Liber sacramentorum Romanæ Ecclesiae ordinis anni circuli...*, dz. cyt., 1537.

41 „Tak niech świeci wasze światło przed ludźmi, aby widzieli wasze dobre uczynki i chwalili Ojca waszego, który jest w niebie” (Mt 5, 16).

Zakończenie

Modlitwa, która została poddana analizie, jest wyrazem wiary ludu Bożego, wiary, która nie jest jedynie abstrakcyjną doktryną, ale sposobem i stylem przeżywania rzeczywistości. Stąd Kościół, proponując konkretny formularz na ten nadzwyczajny czas, zachęca do przeżywania w chrześcijański sposób wyzwania związanych z pandemią.

Analizowana modlitwa z jednej strony ukazuje całą kruchość człowieka wobec pandemii, ale z drugiej prowadzi do głębszego zrozumienia tych wydarzeń, których wierzący są uczestnikami. Pandemia jest nie jest jedynie przeszkodą w przeżywaniu wiary. Wszystko, co się podczas tego momentu historii wydarzy, może stać się okazją do uwielbienia Boga. Szczególna odpowiedzialność dzieci Bożych polega na tym, aby otwarci na łaskę niebieską przyjęli dar serc gotowych odkrywać misterium Boga w drugim człowieku. Taka solidarność, która swoje źródło ma w boskiej miłości, może stać się prawdziwym chrześcijańskim świadectwem, poprzez które wszyscy będą mogli uwielbiać Ojca.

Abstrakt

Bóg, Kościół i świat wobec Covid-19.

Lex orandi jako inspiracja chrześcijańskiego przeżywania czasu pandemii

Czas pandemii jest wyzwaniem dla całej ludzkości. Kościół, który żyje w świecie, jest wezwany do tego, aby wraz z całą ludzkością przeżywać te same doświadczenia, odczytując je jednak w świetle wiary. Jedną z form wyrazu takiej lektury wydarzeń jest liturgia, w której Kościół, zwracając się do Boga, opowiada Mu to, czego doświadcza, i prosi o pomoc właściwą dla danej sytuacji. W takim kontekście powstał formularz mszalny na czas pandemii. Treść modlitw w nim zawartych odsłania jasne linie teologiczne, które mogą pomóc przeżywać w chrześcijański sposób ten czas próby. Niniejszy artykuł jest próbą hermeneutycznej lektury kolekty wyżej wspomnianego formularza. Analizy, które zostały zaprezentowane w tekście, prowadzą do konkluzji teologicznych, w których zostały ujęte podstawowe zagadnienia takie jak obraz Boga, tożsamość wierzących, treść chrześcijańskiej modlitwy oraz styl życia, który taka modlitwa inspiruje.

Słowa kluczowe: Bóg, lud Boży, misterium paschalne, liturgia, modlitwa, koronawirus, Covid-19, pandemia

Abstract

God, the Church, and the World in the Face of Covid-19:

***Lex orandi* as an Inspiration for Christian Living at a Time of Pandemic**

The present time of the coronavirus pandemic is a challenge for all humanity. The Church, which lives in the present world, is called to experience the same events with all of humanity, although interpreting them through the lens of faith. One expression of such a reading of events is the liturgy, in which the Church addresses God, telling Him what it experiences and asking His for the appropriate succor in the current situation. Responding to the spiritual needs of the clergy and the faithful, the Holy See's Congregation for Divine Worship and the Discipline of the Sacraments has released the text of a special Mass, entitled "In Time of Pandemic." The contents of the prayers contained within it reveal clear theological lines that can help us to live as Christians during this time of trial. This article is an attempt at a hermeneutical reading of the collect of the above-mentioned Mass formula. The analyses that are presented in the text lead to theological conclusions concerning such basic issues such as the image of God, the identity of believers, the content of Christian prayer, and the lifestyle that the latter inspires.

Keywords: God, People of God, paschal mystery, liturgy, prayer, coronavirus, Covid-19, pandemic

References

- Antonio, S. (2020, March 9). *Bodies and stories in the time of coronavirus*. Medium. <https://medium.com/@antoniospadaro/bodies-and-stories-in-the-time-of-coronavirus-9ea674bcc458>
- Barbaglio, G., Bof, G., & Dianich, G. (Eds.). (2002). *Teologia*. San Paolo.
- Bergsma, J. S., & Pitre, B. J. (2018). *A Catholic Introduction to the Bible: Vol. 1. The Old testament*. Ignatius Press.
- Brueggemann, W. (1998). *A commentary on Jeremiah. Exile and homecoming*. W. B. Eerdmans.
- Congregazione per il Culto Divino e la Disciplina dei Sacramenti. (2020). *Adnexus decreto diei 30 martii 2020 (Prot. N.156/20)*. <http://www.cultodivino.va/content/cultodivino/it/documenti/decreti-generalidi/decreti-generalidi/2020/messa-in-tempo-di-pandemia/adnexus.html>

- Dekret Stolicy Apostolskiej ws. Mszy Świętej na czas pandemii.* (2020, March 30). Konferencja Episkopatu Polski. <https://episkopat.pl/dekret-stolicy-apostolskiej-ws-mszy-swiatej-na-czas-pandemii/>
- Ellebracht, M. P. (1963). *Remarks on the vocabulary of the ancient orations in the Missale Romanum.* Dekker & Van de Vegt.
- Gordo, J. M. (2020, March 25). Dios en tiempos del Coronavirus. *Iglesia Viva.* <https://iviva.org/dios-en-tiempos-del-coronavirus/>
- Grillo, A. (2020). La nostalgia e il desiderio della liturgia. Lo spazio delle comunità residuali. *Rivista Di Pastorale Liturgica*, 4–8.
- Institutio generalis missalis romani. Excerptum ex editione typica tertia emendata Missalis Romani.* (2008). Libreria Editrice Vaticana.
- Kreczmański, S. (2012). Kolekta w Mszale Rzymskim. Elementy strukturalne oraz jej wypowiedzianie. *Teologia Młodych*, 1, 40–43.
- Leachman, J. G., McCarthy, D. P., & Wolf, N. (2008). *Appreciating the Collect. An Irenic Methodology.* St Michael's Abbey Press.
- Lennox, J. C. (2020). *Where is God in a coronavirus world?* The Good Book Company.
- Luciani, R. (2020). Es la hora de ayunar del Pan y aprender a comulgar con la Palabra. *Phase. Revista de Pastoral Litúrgica*, 356, 324–329.
- Missale romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP. II cura recognitum* (Edicio typica tertia). (2008). Libreria Editrice Vaticana.
- Moment of prayer and “Urbi et Orbi” Blessing presided over by Pope Francis.* (2020).
- Moore, M. P. (2020, March 27). ¿Un Dios “anti-pandemia”, un Dios “post-pandemia” o un Dios “en-pandemia”? Religión Digital. https://www.religiondigital.org/opinion/Michael-Moore-Dios-anti-pandemia-post-pandemia-teologia-coronavirus-jesus-salvacion-hombres_0_2216178370.html
- Muzzarelli, F. (2020). *Spaesati in casa. Orientarsi al tempo del Covid-19.* EMI.
- Papieska Akademia Życia. (2020). *Pandemia a powszechnie braterstwo.* <https://episkopat.pl/papieska-akademia-zycia-pandemia-a-powszechnie-braterstwo/>
- Piper, J. (2020). *Koronawirus i Chrystus.* Fundacja Ewangeliczna. <https://fewa.pl/koronawirus-i-chrystus>
- Plezia, M. (Ed.). (1974). *Słownikłaciński-polski: Vol. 4: P–R.* Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Sartore, D., Triacca, A. M., & Cibien, C. (2001). *Liturgia.* San Paolo Edizioni.
- Siffrin, P., Mohlberg, L. C., & Eizenhöfer, L. (1981). *Liber sacramentorum Romanæ Ecclesiæ ordinis anni circuli (Cod. Vat. Reg. Lat. 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56) (Sacramentarium Gelasianum).* Herder.
- Sobór Watykański II. (1963). *Sacrosanctum concilium.*
- Sodi, A., & Manlio, T. (2002). *Concordantia et Indices Missalis Romani. Editio typica tertia.* Libreria Editrice Vaticana.